

Лілія МИХАЙЛИШИН

д.е.н., професор

Ольга ЗАХАРОВА

к.е.н., доцент Карпатського

національного університету імені

Василя Стефаника

ВПЛИВ БЕЗПЕКОВИХ РИЗИКІВ НА ПРОГРЕС УКРАЇНИ У ДОСЯГНЕННІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Поступ України у реалізації Цілей сталого розвитку (ЦСР) значною мірою залежить від рівня безпеки держави, її здатності протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, адаптуватися до кризових умов та забезпечувати функціонування базових інституцій. Безпекова ситуація, особливо у період після 2014 р. та в умовах повномасштабної агресії 2022 р., стала визначальним фактором, що змінив траєкторію досягнення кожної з 17 ЦСР. Безпекові ризики проявилися не лише через прямі фізичні руйнування та втрату ресурсів, а й через порушення економічних, соціальних і демографічних процесів, що формують стійкість держави [1,3]. У цьому контексті оцінка впливу безпекових чинників є ключовою для розуміння реальних можливостей України реалізувати стратегічні цілі сталого розвитку в середньо- та довгостроковій перспективі.

Безпекові ризики впливають на динаміку досягнення ЦСР двома основними каналами, а саме *прямим каналом впливу* (через руйнування інфраструктури, людські втрати, обмеження мобільності, зниження виробництва, енергетичні кризи - усе це безпосередньо погіршує показники, що вимірюють прогрес ЦСР) та *опосередкованим каналом* (загрози безпеці трансформують економічну політику, змінюють бюджетні пріоритети на користь фінансування сектору безпеки й оборони), зменшують інвестиційний потенціал, послаблюють інституційну стійкість та погіршують соціально-демографічну ситуацію) [4]. Таким чином, безпекові ризики формують особливий контекст, у якому система ЦСР реалізується не як стабільний план довгострокового розвитку, а як гнучка стратегія адаптації держави до надзвичайних умов.

З метою оцінки впливу безпекових ризиків на ЦСР України була проведена їх класифікація на 4 групи: *воєнні, економічні, енергетичні та інфраструктурні, соціально-демографічні*.

Перша група – воєнні. Так, воєнна агресія є найбільш критичним чинником, що визначає показники прогресу України за ЦСР:

–ЦСР 1 Подолання бідності - різке збільшення кількості домогосподарств, що потрапили за межу бідності; зниження реальних доходів;

-ЦСР 2 Подолання голоду - зменшення агровиробництва, мінування земель, порушення логістики;

-ЦСР 3 Міцне здоров'я - зростання навантаження на медичну систему, збільшення смертності та травматизму;

-ЦСР 4 Якісна освіта - руйнація освітньої інфраструктури, дистанційне навчання, зниження доступу до освіти;

-ЦСР 7 Доступна та чиста енергія, 9 Інновації та інфраструктура, 11Сталий розвиток міст і громад - значні руйнування енергетичної, транспортної та комунальної інфраструктури;

-ЦСР 16 Мир, справедливість та сильні інститути - тиск на систему правосуддя, зростання навантаження на органи влади й силові структури.

Загалом, війна створила системний негативний ефект майже на всі ЦСР, що значно уповільнило або зупинило прогрес за багатьма напрямками.

Група ризиків – економічні, зокрема макроекономічні дисбаланси (інфляція, падіння виробництва, дефіцит бюджету, збільшення державного боргу), які були проаналізовані в пункті 2.2, мають прямий вплив на:

- ЦСР 8 Гідна праця та економічне зростання - скорочення робочих місць, тінізація зайнятості, зменшення інвестицій;

- ЦСР 9 Інновації та інфраструктура - зниження промислового виробництва, обмежений доступ до фінансування інновацій;

- ЦСР 10 Зменшення нерівності - поглиблення соціально-економічних диспропорцій;

- ЦСР 12 Відповідальне споживання та виробництво - обмеження ресурсів для екологічних та інноваційних проєктів.

Економічні ризики сповільнюють досягнення ЦСР через брак фінансових ресурсів, нерівномірність відновлення та зростання регіональних диспропорцій.

Третя група - енергетичні та інфраструктурні ризики. Так, системні атаки на енергетичну інфраструктуру, дефіцит генеруючих потужностей та трансформація енергобалансу впливають на:

- ЦСР 7 Доступна та чиста енергія - порушення стійкості енергосистеми, дефіцит потужностей, уповільнення розвитку ВДЕ;

- ЦСР 9 Інновації та інфраструктура - масштабні руйнування критичної інфраструктури.

- ЦСР 11 Стійкі міста і громади - зниження якості міського середовища, уразливість житлової інфраструктури.

Енергетичні ризики мають мультиплікативний ефект, оскільки порушують функціонування економіки в цілому.

Четверта група - демографічні та соціальні ризики, зокрема міграція, зниження чисельності населення, збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб впливають на:

- ЦСР 3 Міцне здоров'я - погіршення доступу до медичних послуг;
- ЦСР 4 Якісна освіта - зростання нерівності у доступі до освіти;
- ЦСР 5 Гендерна рівність - нові виклики, пов'язані з соціальними навантаженнями на жінок.

- ЦСР 8 Гідна праця та економічне зростання - дефіцит робочої сили, зміна структури зайнятості.

Соціально-демографічні ризики формують довгострокові структурні обмеження для досягнення ЦСР.

Однак, варто зазначити, що безпекові ризики мають системний, інтегральний вплив на динаміку ефективності досягнення ЦСР, так в результаті аналізу всіх груп ризиків, було виділено такі ключові інтегральні наслідки:

- сповільнення або зупинення прогресу за більшістю цілей. За низкою цілей (7, 9, 11, 16) спостерігається навіть відкат до нижчих числових значень індикаторів порівняно з довоєнними роками;

- переорієнтація розвитку на «виживання», а не на стійкість. Ресурси держави зосереджені на безпековому секторі, гуманітарних потребах та підтримці критичної інфраструктури, що обмежує можливості інвестувати у довгострокові напрями сталого розвитку.

- ускладнення досягнення взаємозалежних цілей. Через інтегровану природу ЦСР погіршення одного напрямку (наприклад, енергетики) тягне за собою негативний вплив на інші (інновації, інфраструктуру, економіку, добробут).

- зростання регіональної нерівності. Ті регіони, що зазнали найбільших руйнувань, демонструють найбільший регрес за показниками ЦСР.

Таким чином, безпекові ризики стали визначальним фактором, що суттєво трансформувало можливості України у досягненні Цілей сталого розвитку. Найбільшого негативного впливу зазнали цілі, пов'язані з інфраструктурою, енергетикою, економічним зростанням, соціальною стабільністю та інституційною ефективністю. Водночас зберігається потенціал для відновлення окремих напрямів за умови стабілізації безпекової ситуації, модернізації економіки та мобілізації зовнішньої підтримки. Надалі системний аналіз впливу безпекових ризиків на ЦСР має стати основою для адаптації державної політики сталого розвитку та формування інноваційних підходів до відновлення на засадах стійкості.

З метою пріоритезації ризиків була побудована відповідна матриця ризиків (табл. 1) у координатах: імовірність виникнення ризику (Н - низька, С - середня, В - висока) - ступінь впливу на досягнення ЦСР (Н - низький, С - середній, В - високий), що дозволила виділити рівні пріоритетності ризиків, а саме: *критичні, високі, суттєві та помірні ризики*.

Матриця «імовірність - вплив» для ключових груп безпекових ризиків України

Тип ризику	Ймовірність	Ступінь впливу	Зона пріоритетності	ЦСР, що найбільше страждають
Воєнні ризики	В	В	Критичні (В/В)	1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 11, 16
Економічні ризики	В	В	Критичні (В/В)	1, 8, 9, 10, 12, 17
Енергетичні ризики	В	В	Критичні (В/В)	7, 9, 11, 13
Інфраструктурні ризики	В	С-В	Високі (В/С, В/В)	9, 11
Соціально-демографічні ризики	В	С	Суттєві (В/С)	3, 4, 5, 8, 10

Джерело: складено автором

Отже, побудована матриця свідчить, що найбільш критичними ризиками є воєнні, економічні, енергетичні, чия висока ймовірність і максимальний вплив роблять їх ключовими факторами регресу за більшістю ЦСР. До високих та суттєвих ризиків впливу можна віднести інфраструктурні та соціально-демографічні, але в умовах війни їх вплив підвищується.

Проведений аналіз показує, що безпекові ризики не впливають на окремі ЦСР ізольовано. Їхній ефект проявляється: каскадно (наприклад, атаки на енергосистему - падіння виробництва - сповільнення економіки - зниження доходів - збільшення бідності); накопичувально (довготривалий дефіцит інвестицій - деградація виробничих потужностей - погіршення інноваційності); синергічно (поєднання економічних та соціально-демографічних ризиків посилює нерівність), що свідчить про те, що для України не існує «нейтральних» ризиків, оскільки кожен із них прямо або опосередковано впливає на стійкість держави.

Також слід зазначити, що безпекові ризики виступають чинником трансформації системи досягнень ЦСР в Україні. Так, в умовах війни ЦСР перестають бути лише стратегічними орієнтирами розвитку, а стають індикаторами витривалості (стійкості, резильєнтності) держави, наприклад, ЦСР 7, 9 і 11 перетворюються на показники витривалості енергетики та інфраструктури; ЦСР 3, 4 і 5 - на індикатори гуманітарної стійкості; ЦСР 8 і 10 - на індикатори соціально-економічної стабілізації; ЦСР 16 - на індикатор інституційної здатності управляти ризиками [2].

Таким чином, для України ЦСР виконують подвійну функцію: з одного боку залишаються глобально визнаним набором цілей; а з іншого боку, виступають внутрішньою системою діагностики здатності країни протистояти кризам. Сукупний вплив безпекових ризиків на досягнення ЦСР в Україні має системний та довгостроковий характер. Найуразливішими є ті ЦСР, що залежать

від стану інфраструктури, економічної стабільності та інституційної ефективності. Матриця ризиків показує, що водночас із потребою у відновленні критичної інфраструктури Україна має формувати систему управління ризиками, інтегровану в державну політику сталого розвитку. Така система дозволить забезпечити не лише відновлення, а й стійке довгострокове зростання.

Список використаних джерел:

1. Бреус С.В., Денисенко М. Теоретичне підґрунтя забезпечення сталого розвитку через призму управління економічною безпекою держави. *Economics and management*. 2023. №3. С.16-23. URL: <https://doi.org/10.36919/2312-7812.3.2023.16>

2. Іванченков В.С. Обґрунтування викликів сталого розвитку в умовах глобальної нестабільності. *Економічний простір*. 2025. №201. С. 304-310. URL: <https://doi.org/10.30838/EP.201.304-310>

3. Уткіна М.С. Цілі сталого розвитку як складова системи національної безпеки: правовий і методологічний підходи. *Право і безпека*. 2025. № 3 (98). С. 91-101. URL: <https://doi.org/10.32631/pb.2025.3.08>

4. Феленчак, Ю. Б. Соціально-економічна безпека держави як запорука сталого розвитку. *Академічні візії*, 2023. № 18. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1382>

5. Лизун, М. В., Ліщинський, І. О. (2015). Вплив регіоналізації ринків нафти на динаміку валютних курсів та процеси валютної інтеграції. *Економічний простір*, (100), 13-23.